

Warszawa, 03-07-2023 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

VII.7034.3.2023.AMB

Pan
Przemysław Czarnek
Minister Edukacji i Nauki
Ministerstwo Edukacji i Nauki

ePUAP

Szanowny Panie Ministrze!

W związku z wątpliwościami dotyczącymi **zasad pobierania od absolwentów studiów doktoranckich Uniwersytetu w Białymstoku opłat za przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora**, o których zostałem poinformowany przez Wnioskodawców, skierowałem wystąpienie do Rektora tej uczelni z prośbą o przedstawienie stanowiska.

W swoim piśmie zwróciłem uwagę Rektora na następujące okoliczności. Zgodnie z art. 182 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2023 r. poz. 742 ze zm.; dalej jako: p.s.w.n.), osoba, która ubiega się o nadanie stopnia doktora, stopnia doktora habilitowanego lub tytułu profesora, wnosi opłatę za przeprowadzenie postępowania w tej sprawie. Z kolei ustęp 4 wskazanego przepisu stanowi, że opłaty nie pobiera się w uczelni, instytucie PAN, instytucie badawczym, instytucie międzynarodowym od osoby ubiegającej się o stopień doktora, która ukończyła kształcenie w szkole doktorskiej. Ponadto ustawodawca przewidział – w uzasadnionych przypadkach – możliwość zwolnienia kandydata do stopnia lub tytułu w całości lub w części z ww. opłaty (art. 182 ust. 5 p.s.w.n.).

Z kolei art. 179 ust. 9 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1669 ze zm.), stanowi, że do osób, które rozpoczęły studia doktoranckie przed rokiem akademickim 2019/2020 i ubiegają się o nadanie stopnia doktora na zasadach określonych w ustawie, o której mowa w art. 1, stosuje się odpowiednio przepis art. 182 ust. 4 tej ustawy.

Już literalne odczytanie powołanej wyżej regulacji wskazuje, że wolą ustawodawcy było odpowiednie zastosowanie art. 182 ust. 1 p.s.w.n. nie tylko w odniesieniu do osób posiadających status doktoranta, lecz do szerszego kręgu podmiotów, określonych mianem „osób, które rozpoczęły studia doktoranckie przed rokiem akademickim 2019/2020 i ubiegają się o nadanie stopnia doktora na zasadach określonych w ustawie”. Zaznaczenia wymaga, że ustawodawca, chcąc uregulować kwestie dotyczące uczestników studiów doktoranckich, posługuje się w ustawie - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, pojęciem doktorant. Odstąpienie od użycia tego sformułowania w odniesieniu do kwestii odpowiedniego stosowania art. 182 ust. 4 p.s.w.n., mając na względzie założenie o racjonalności ustawodawcy, pozwala na przyjęcie, że przepis ten znajdzie odpowiednie zastosowanie do szerszego kręgu podmiotów, tj. osób, które rozpoczęły studia doktoranckie przed rokiem akademickim 2019/2020 i ubiegają się o nadanie stopnia doktora na zasadach określonych w ustawie, bez względu na to, czy stopień doktora uzyskały w trakcie trwania studiów doktoranckich. W mojej ocenie, **taka interpretacja prowadzi do racjonalnych rozwiązań, które w szerokim zakresie gwarantują poszanowanie praw zarówno doktorantów, jak i osób, które nie uzyskały stopnia doktora w trakcie studiów.** W tym kontekście za trafną uznać należy także uwagę Rzecznika Praw Doktoranta Krajowej Reprezentacji Doktorantów wyrażoną w opinii, której kopię pozwalam sobie przesłać w załączeniu, zgodnie z którą „w chwili złożenia wniosku o wyznaczenie promotora oraz gotowej rozprawy doktorskiej kandydat do stopnia doktora dopełnia wszelkich wymogów leżących po jego stronie zmierzających do nadania tego stopnia i nie ma wpływu na przebieg dalszej procedury. Z uwagi na to istnieje możliwość, iż z przyczyn niezawinionych po stronie doktoranta/kandydata musiałoby dojść do nadania stopnia doktora poza studiami doktoranckimi (w szczególności po wygaszeniu studiów doktoranckich). W takich przypadkach obciążanie ww. osób kosztami procedury awansowej byłoby działaniem wysoce niekorzystnym, a wręcz krzywdzącym, co z pewnością nie sprzyja tworzeniu optymalnych warunków kształcenia doktoranckiego i ubiegania się o stopień doktora”.

Odnotowania wymaga także i to, że art. 179 ust. 9 ustawy - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, stanowi o odpowiednim stosowaniu art. 182 ust. 4 p.s.w.n. Przyjmuje się, że odpowiednie stosowanie przepisu prawa może polegać na (1) zastosowaniu go wprost, bez żadnych modyfikacji, (2) zastosowaniu go z modyfikacjami, tj. z dostosowaniem do charakteru rozpatrywanej sprawy bądź (3) pominięciu go (zob. np. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 4 lutego 2014 r., sygn. akt I OSK 2723/13, LEX nr 1449903). Zaznaczyć jednocześnie należy, że zastosowanie danego przepisu z modyfikacjami bądź niezastosowanie go w ogóle, może mieć miejsce wyłącznie wówczas, gdy przepis, z uwagi na charakter sprawy, należy uznać za bezprzedmiotowy lub nieprzystający do materii, w której miałyby znaleźć zastosowanie (wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 2 sierpnia 2022 r., sygn. akt II SA/Wa 1963/21, LEX nr 3417740). Rzecznik Praw Obywatelskich podziela stanowisko Rzecznika Praw Doktoranta, zgodnie z którym w okolicznościach niniejszej sprawy, odpowiednie zastosowanie art. 182 ust. 4 p.s.w.n. oznacza, że „przepis ten należy zastosować z najmniejszą modyfikacją, która spełni cel przepisu odsyłającego. Taką modyfikacją jest zastąpienie ukończenia kształcenia w szkole doktorskiej – ukończeniem toku kształcenia na studiach doktoranckich”.

W mojej ocenie brak jest podstaw do takiego odpowiedniego stosowania art. 182 ust. 4 p.s.w.n., które prowadziłyby do zawężenia kręgu podmiotów, od których nie pobiera się opłaty za przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora. Jak wskazano już wyżej, gdyby wolą ustawodawcy było takie zawężenie, znalazłoby to odzwierciedlenie już w art. 179 ust. 9 ustawy - Przepisy wprowadzające ustawę - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Tymczasem ustawodawca celowo skonstruował przepis w taki sposób, by obejmował on zakresem zastosowania także osoby, które nie uzyskały stopnia doktora w trakcie studiów doktoranckich.

Powyższej oceny nie zmienia fakt, że na gruncie uprzednio obowiązującej ustawy, studia trzeciego stopnia definiowane były jako studia doktoranckie, prowadzone przez uprawnioną jednostkę organizacyjną uczelni, instytut naukowy Polskiej Akademii Nauk, instytut badawczy lub międzynarodowy instytut naukowy działający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej utworzony na podstawie odrębnych przepisów, na które są przyjmowani kandydaci posiadający kwalifikacje drugiego stopnia, **kończące się uzyskaniem kwalifikacji trzeciego stopnia,** zaś kwalifikacje trzeciego stopnia jako uzyskanie, w drodze przewodu doktorskiego przeprowadzonego na podstawie art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki,

stopnia naukowego doktora w określonej dziedzinie nauki w zakresie dyscypliny nauki lub doktora sztuki określonej dziedziny sztuki w zakresie dyscypliny artystycznej, potwierdzone odpowiednim dyplomem¹. Tych regulacji nie sposób bowiem odczytywać w oderwaniu od innych przepisów prawa.

Po pierwsze, należy zaznaczyć, że w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 10 lutego 2017 r. w sprawie kształcenia na studiach doktoranckich w uczelniach i jednostkach naukowych (Dz. U. poz. 256), wskazano jedynie, że **kształcenie na studiach doktoranckich stwarza warunki** do m. in. przygotowania przez doktoranta oraz wydania lub przyjęcia do druku publikacji naukowej w formie książki lub co najmniej jednej publikacji naukowej w recenzowanym czasopiśmie naukowym wymienionym w wykazie czasopism naukowych ogłaszanych przez ministra właściwego do spraw nauki zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 44 ust. 2 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 r. o zasadach finansowania nauki (Dz. U. z 2016 r. poz. 2045, 1933 i 2260) lub w recenzowanych materiałach z międzynarodowej konferencji naukowej (§ 2 pkt 4 rozporządzenia), przygotowania rozprawy doktorskiej (§ 2 pkt 6 rozporządzenia) oraz przygotowania do egzaminów doktorskich (§ 2 pkt 7 rozporządzenia).

Po drugie, zasady uzyskania stopnia doktora, w tym zasady przeprowadzania egzaminów doktorskich regulowała inna niż Prawo o szkolnictwie wyższym ustawa, tj. ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789 ze zm.). Regulacje te nie zostały przewidziane jako integralny element studiów doktoranckich, jakkolwiek niewątpliwie optymalnie byłoby, gdyby doktorant uzyskał stopień naukowy w trakcie kształcenia na studiach.

Nieuzyskanie stopnia doktora w ramach studiów doktoranckich musi pociągać za sobą skreślenie doktoranta z listy. W tym kontekście warto w szczególności powołać art. 197 ust. 1 p.s.w., który wśród podstawowych obowiązków doktoranta nie wymienia wprost uzyskania stopnia doktora, a jedynie realizowanie programu studiów doktoranckich, w tym prowadzenie badań naukowych i składanie sprawozdań z ich przebiegu. Jednocześnie ustawodawca wskazał, że doktoranci, którzy nie wywiązują się z obowiązków, o których mowa w art. 197 ust. 1 i 2 p.s.w.², mogą zostać skreśleni z listy uczestników studiów doktoranckich. Tym samym ustawodawca przesądził, że

¹ Art. 2 ust. 1 pkt 10 i 18h ustawy z dnia 27 lipca 2005 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz. U. z 2017 r. poz. 2183 ze zm.; dalej też jako: p.s.w.).

² Zgodnie z art. 197 ust. 1 p.s.w. doktorant jest obowiązany postępować zgodnie z treścią ślubowania i regulaminem studiów doktoranckich. Przepis art. 189 ust. 2 stosuje się odpowiednio.

decyzja o skreśleniu doktoranta z listy uczestników studiów doktoranckich podejmowana jest w ramach uznania administracyjnego, co oznacza konieczność oparcia rozstrzygnięcia organu na wszechstronnie i dogłębnie rozważonych okolicznościach faktycznych sprawy oraz wyważenia interesu społecznego i słusznego interesu obywatela. Jest to tym bardziej istotne, skoro skutki decyzji o skreśleniu z listy uczestników studiów doktoranckich są tak daleko idące dla doktoranta w zakresie jego praw i obowiązków. Podkreślenia wymaga także i to, że w orzecznictwie sądów administracyjnych zwraca się uwagę na niemożność zaostżenia na poziomie wewnętrznych aktów prawnych uczelni podstaw skreślenia z listy doktorantów, w szczególności zaś wprowadzenia obowiązku skreślenia z tej listy w sytuacji zaktualizowania się określonych przesłanek (wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy z dnia 29 sierpnia 2019 r., sygn. akt II SA/Bd 288/19, LEX nr 2752002). W tym samym wyroku WSA, podkreślając konieczność wszechstronnego zbadania sprawy przez organ, zwrócił też uwagę, że „[n]aruszenie podstawowych obowiązków uczestnika studiów doktoranckich wymaga zaistnienia okoliczności po stronie uczestnika studiów doktoranckich, których skutkiem jest naruszenie tych obowiązków. Jeżeli natomiast uczestnik studiów doktoranckich nie ma wpływu na zaistnienie sytuacji, której skutkiem jest niezrealizowanie podstawowego obowiązku uczestnika studiów doktoranckich, gdyż odpowiadają za ten stan czynniki zewnętrzne, niezależne od doktoranta, to tym samym brak jest podstaw do przypisania mu działania kwalifikowanego jako naruszenie podstawowych obowiązków uczestnika studiów doktoranckich”.

Mając na uwadze powyższe, w mojej ocenie, w obecnym stanie prawnym brak jest podstaw do pobierania opłaty za przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora od osoby ubiegającej się o stopień doktora, która rozpoczęła studia doktoranckie przed rokiem akademickim 2019/2020 i ukończyła tok studiów, bez względu na termin wszczęcia postępowania i obrony rozprawy doktorskiej³.

Jednocześnie jednak z informacji przekazanych przez Rektora UwB wynika, że Ministerstwo Edukacji i Nauki przedstawiło w odpowiedzi na zapytanie tej uczelni odmienną interpretację ww. przepisów, zgodnie z którą w opisanej wyższej sytuacji

³ Taką interpretację przepisów przyjął np. Uniwersytet Warszawski, w uchwale nr 157 Senatu Uniwersytetu Warszawskiego z dnia 29 czerwca 2022 r. w sprawie określenia sposobu postępowania w sprawie nadania stopnia doktora oraz stopnia doktora habilitowanego na Uniwersytecie Warszawskim. Zgodnie z § 5 ust. 7 tejże uchwały, w przypadku osób, które w czasie trwania studiów doktoranckich na Uniwersytecie Warszawskim wszczęły przewód doktorski, nie pobiera się opłat z tytułu kosztów przewodu doktorskiego.

szkoła wyższa ma prawo do pobrania opłaty za postępowanie awansowe. Z kolei Rektor Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach w związku z rozbieżnymi interpretacjami zwrócił się do MEiN o zajęcie stanowiska w sprawie. Do mojego Biura docierają także sygnały od doktorantów kształcących się na innych uczelniach, z których wynika, że władze uczelni przyjęły niekorzystną dla nich interpretację przepisów ustawowych. Dostrzegając ten problem, który może mieć daleko idące konsekwencje dla wielu doktorantów, Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich zawarła porozumienie z Krajową Reprezentacją Doktorantów, mające na celu połączenie sił w celu wypracowania jednolitej interpretacji wskazanych przepisów. Na konieczność wypracowania wspólnego stanowiska zwrócił uwagę także Rektor Uniwersytetu w Białymstoku, który zauważył, że jest to istotne zarówno dla uczelni prowadzących studia doktoranckie, jak i uczestników studiów doktoranckich, aby nie mieli wątpliwości co do wykładni przepisów ustawy, a w konsekwencji ich stosowania.

Warto też zaznaczyć, że **w sytuacji tak istotnej rozbieżności w zakresie interpretacji przedmiotowych przepisów, w sytuacji naliczenia przez uczelnie opłat za postępowanie awansowe, byli doktoranci staną przed wyborem dochodzenia ochrony swoich praw przed sądami powszechnymi. Część jednak z nich, z uwagi na trudną sytuację finansową, w ogóle zaniecha ubiegania się o uzyskanie stopnia doktora.**

Nadmienić trzeba, że zmiany przewidziane w projekcie ustawy o zmianie ustawy - Karta Nauczyciela, ustawy o instytutach badawczych, ustawy - Prawo oświatowe oraz niektórych innych ustaw (druk sejmowy 3302), choć pożądane, jednak w niewielkim stopniu stanowią odpowiedź na opisany problem interpretacyjny. Zgodnie bowiem ze wskazanym projektem planowane jest przesunięcie terminu zamykania przewodów doktorskich na koniec 2024 roku. Jednocześnie jednak projektodawca nie zaproponował wydłużenia terminu zakończenia studiów doktoranckich. W praktyce więc studia te będą „wygaszane” z końcem tego roku. Tym samym, w przypadku doktorantów, którzy nie uzyskają stopnia naukowego do końca bieżącego roku, aktualne pozostaną wątpliwości dotyczące zasad pobierania opłat za postępowania awansowe. Co więcej, także wydłużenie możliwości prowadzenia studiów doktoranckich, na co już w przeszłości zwracałem uwagę Pana Ministra⁴, nie doprowadzi do rozwiązania kwestii opłat za studia, w sytuacji doktorantów, którzy ukończą je bez uzyskania stopnia doktora.

⁴ Zob. wystąpienia dostępne na stronie: <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-studia-doktoranckie-wydłużenie-terminu-mein-odpowiedz>, dostęp: 28.06.2023 r.

Mając na uwadze powyższe, w szczególności zaś dostrzegając trudne położenie doktorantów, którzy zamiast koncentrować się na pracy naukowej, zmuszeni są do wyjaśniania w ramach uczelni zasad pobierania opłat za postępowanie awansowe, co generuje także dodatkowy stres, a także będąc świadomym niepewności, w jakiej – z uwagi na rozbieżne interpretacje prawne – znajdują się szkoły wyższe, działając na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2023 r. poz. 1058), pragnę przedłożyć Panu Ministrowi niniejsze stanowisko w sprawie.

Będę jednocześnie wdzięczny za odniesienie się do zaprezentowanych przeze mnie argumentów, a także wskazanie, czy Ministerstwo planuje podjęcie działań w porozumieniu z zainteresowanymi podmiotami, w szczególności z KRASP i KRD, w celu wypracowania rozwiązania w związku z rozbieżnymi interpretacjami w zakresie zasad pobierania opłat za postępowania awansowe.

Z poważaniem
Marcin Wiącek
Rzecznik Praw Obywatelskich
/-podpisano elektronicznie/

Zał. 1

Do wiadomości:

1. Pan prof. dr hab. Robert W. Ciborowski
Rektor Uniwersytetu w Białymstoku
ePUAP
2. Pan prof. dr hab. n. med. Tomasz Szczepański
Rektor Śląskiego Uniwersytetu Medycznego w Katowicach
ePUAP
3. Pan Michał Klimczyk
Przewodniczący Krajowej Reprezentacji Doktorantów
ul. Nowogrodzka 12 lok. 6
00-511 Warszawa
sekretariat@krd.edu.pl
4. Pan prof. Arkadiusz Mężyk
Przewodniczący Konferencji Rektorów

Akademickich Szkół Polskich
Biuro KRASP Uniwersytet Warszawski
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa
president@krasp.org.pl